

TREĆA

TREĆA, BR. 1, VOL. XI, 2009.

MAJČINSTVO I SAVJETNICI: od Mulih na Poszla

APOSTOLSKOG DO BUDIZMA ZA MAJE

Marijana Hameršak

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Izvorni znanstveni rad

Sažetak >

U radu se iznosi povjesni pregled hrvatskih savjetnika za roditelje u dogon 19. stol. i s osvrtom na savjetnike objavljene u Hrvatskoj u prvom desetljeću 21. stoljeća. Na temelju makroanalizika u modusu i fokusu, u daoru se korpusu uočavaju dvije skupine tekstova – jedan uvjetno rečeno afirmativna, koja čitatelje, odnosno mlađe, reprezentira kao kompetentne i koja je usmjerena na odgoj djece i distribuiranu drastično prihvatljivih vrijednosti te druga preskrpična, koja čitatelje definira kao nekompetentne i koja je orijentirana na pjesnu djece i distribuirući pozitivnih znanja. "kontrole majčinstva" u televiziji obzi korpusu.

Ključne riječi >

majčinstvo, djetinjstvo, savjetnici, Hrvatska, 19. stoljeće, 21. stoljeće, self-help literatura

„Naši stručnjaci dokazali su da ni Herbart nije svega rekao nego ga popunjuje Šperner, a Šperner je spravljao i njegova Balin, i tako in infinitum. (Košćević, 1999: 7)

Prije no što se otisnem u smjeru, prošlosti i okušanjem u pisanju povijesti majčinstva, na trenutak ču se – u ime otkrića geneze ovog rada – zadržati na sadržajnosti i okolnosti da sam i samu majku. Upravo me i, naime, vlastito bivanje majkom zainteresiralo za probleme diskurzivne prizvodenje majčinstva. Sve prisutni i žanrovički raznoliki, a svjetonazoraski nerijetko uniformirani imperativi majčinstva – među kojima su i me osobno snažno uznenimivali oni kao što su „budi vredra, uspišana i sigurna“ – dostovje su mi nagrali da se unatoč drugim profesionalnim interesima, kao i kroničnom nedostatku vremena ipak posvetim problemima povijesti tih imperativa.⁴

Pri tom sam se odlučuju usmjeriti na hrvatske savjetnike za roditelje, odnosno na povijest fokusa i modusa rijehovih izlaganja; na kako i što njihovih reprezentacija majčinstva.² Radi se o povijesti koju sam stjecajem životnih, podjednako majčinstvenih i (post)doktorantskih, okolnosti usmjerila na dva različita i u ovom radu spasgom nejednaku zahvaćena razdoblja. Prvo, koje obuhvata ponajprije trav. dugo 19. stoljeće, daske razdoblje od Francuske revolucije do Prvoga svjetskog rata. Na to me je razdoblje uputio neom naziveni rad na disertaciji o problemima povijesti djetinjstva i ideje kriježevnosti.³ I drugo, koje se odnosi na bitno kraće, ali briješnici i raznolikošću produžile nimalo skromnije prvo okolnosti da sam u vjek polovini tog desetstoljeća priš put – a u drugoj polovini i drugi put – postala majka.

Za početnu točku povijesti produkcijske savjetnika za roditelje izabrala sam – budući da je početak zaslijeganja u povijest: unijek zbor (Perkins, 1993: 35) – dva dječja iz 18. stoljeća kako bi primjenom komparativne perspektive uputila na istodobna, kontinuitet i diskontinuitet tekstova iz dugog 19. stoljeća. Riječ je o djelima Poseta apostolskzi i Regule roditelja i drugog starešeh Isusova i revnog misjonara Juria Multha objavljenim 1742. godine.⁴

Mulih je briju za dijete smatrao majčinim i očevim znakom i ju je opisivao kao djelevarnju majka i ora u različitim domenama. Vrlo slično glediste zastuplja je i Etanika iz 1780. godine koja je do sredine 19. stoljeća bili u uporabi u školama sjeverne Hrvatske. U njoj prijedohom patrijahalnom sustavu rodnih podjednaloštosti i ogovornosti majka je bila zaduženja za odizvanje kačkarstva i djece, a otac za hrana i imetak (Čhtenja, 1837: 49).⁵ Prema je isti udžbenik isticao kako se muž je bio sustavno članak u časnicu pribuđenje od provizora, spomenuti je u udžbeniku prvi put objavljen 1873. godine, kan engleskim hemodoktrinskim elementom načinjenim u tom čitavljaku der Wissenschaften in den Königlichen Kunigen und Croaten. Ciljano je bilo da prouznamost za potrebljene metode skupa i učenja u hrvatskom književničkom i Zagrebačkoj do sredine 19. stoljeća dobro barem desetak godina ili manje umjestomihički bodo.

prema ženi neće „zlo“ odnositi, niti će svoju moć „zlo potrebuvati“ te mu je. Štoviše, nalaže kako će u njom i ljubavlju „baratati“ (Čhtenja, 1837: 48-49), dominacija muža nad ženom, a zatim i djecom u tom je tipu tekstova bila ključna odrednica odnosa između roditeljskog para. Muž je „Glava“, a žena njegova „Pomochnica“ (Čhtenja, 1837: 48; usp. i Mulih prema Velagić, 1996: 53). Žena, prema tom udžbeniku, mora biti podžena mužu, ona ga se mora bojati te ga mora pšovati (Čhtenja, 1837: 48; usp. i Mulih prema Velagić, 1996: 53). Za Mulihu, kako to sažima Žoran Velagić, muž i žena nisu stupili u brak prvenstveno da bi pružajući drugom zadovoljštinu (niti dunovnu, a toš manje fizičku). Svaka braka ili, bolje rečeno, njegov smisao jesu dječa (Velagić, 1996: 54). Štoviše, prema Mulihu, naštevija je žena koja se ne prepušta odnosu porata zadovoljstva, dapače, koja zadovoljstva i ne osjeti: jer takva će lako raditi i nikakva boja neće osjetiti (Velagić, 1996: 54). Mulih u Poszlu majčinstvu, u smislu odgoja i njegove dijete, posećuje puno pozornosti te, za razliku od načina na koji piše povodom bračnih nesuglasica, donosi raz konkretnih savjeta o tome što smije, a što ne smije raditi žudnina žena i mlađa majka. Trudna se žena treba čuvati podizanjem ili nošenjem tereta, skakanja, plesanja, saginjanja i sl. Rođeno djele treba što prije krištiti, „kuljike moguće“ dobiti te ga kad bude tešto stariji zajedno s ocem bogobojazno odgajati (prema Velagić, 1996: 55-57). Gotovo iste savjete, uz iznimku onih vezanih uz dojenje, nalazimo i u Mulihovim Regulama roditelja i drugim starešeh iz 1754. godine (usp. Mulih, 2002).

Obratnica specifičnim odnosom prema temi o kojoj pišem, a ne mareć prim za pitanje i izraznivom testom primjereni posebno osobičavaju, ovaj članak slijedi u posvećenju ženi. Duri i njihovu ociju, sprijevo promatao i tamo sudjelovao – poduzimanju i stišavanju turbulencije majčinstva.

Uz primjerenost onog radnog vježbanja i na njemu istraženoj edukativnoj značinjiličnosti, učinkovitosti i razvedeničnosti roditeljstva II. jedinice od roditelja, a zasnovanju i razvoju njegovog roditeljstva u njegovim aspektima roditeljstva.

Kao bitno i najzadovoljnije učenje, učenje i na njemu istraženoj edukativnoj značinjiličnosti, učinkovitosti i razvedeničnosti roditeljstva II. jedinice od roditelja, a zasnovanju i razvoju njegovog roditeljstva u njegovim aspektima roditeljstva.

Usp. Hančević, Marijana, 2008. *Tvorčnost dječješteva i prehodne boje u hrvatskoj književnosti. Filozofski seminar u Zagrebu. Doktorski rad NSK DDD 25-309737/09.*

Nasuprotni točku povijesti produkcijske savjetnika za roditelje, odnosno na izradu jednostavnih naputaka i koja je vrlo često bila izravno vezana uz crkveniak, poželjne su se predodjele roditeljstva u rasu od kraja 18. stoljeća pod utjecajem prosvjetiteljske pedagogije, napose njemačkoga filantropizma, promicale i u stilskibitno drukčijoj formi – fiktionalnih pričovijesti. Osim formom, ti su se tekstovi razlikovali od onih koji su im prethodili i time što su njihovu naslovjeniči bili istodobno i djeca i odrasli. Promptri hrvatske dijece kriježevnosti, apostrofiraо le dječju, ali i odrasle, i to ne, kao što je prihvaćeno u literaturi, „sam zato da ga čitaju diječi“ (Crnković, 1978: 34).⁶ Za raspravu o povijesti hrvatske savjetničke literature važno je uočiti da je prema pregovoru hrvatskog izdania, taj Robinzon trebao imati odgojan učinak na dječju, ali i na odrasle. Campeov je Robinzon odraslima trebao pokazati kako će dječju odgajati i poučavati (Kampe, 1796: 4). Ili, kao što je istaknuo Berislav Majhut, u tom romanu „(o)drasli trebaju iz Očevoj ponasanju učiti kako se treba baviti dječom, pružati im objašnjenja i poticati na igru Robinzonom“ (Majhut, 2005: 318). Prитom su odrasli naslovjeniči tog Robinzona prema pregovoru hrvatskom izdanju bili roditelji općenito, a prema samom romanu ofeći, što je posve očekivano jer ilijec o pregovoru hrvatskom tekstu.⁷

Dakako, nisu sve knjige hrvatske književnosti koje su se istodobno obraćale i dječici i odraslima ostovljavale odrastje pod pretpostavkom da će ih oni čitati drukčije nego dječa, niti su sve od njih sebi u zadatku izrijekom stavljale produktu roditelja o roditeljstvu. Štoviše, samo su se rijetko od njih, poput spomenutog Robinzona, ujedno obraćale i roditeljima, i u majci ili jednom od njih dvoje s ciljem prodaje o roditeljstvu. Iz tek nedavno objavljenu *Hiznu knjižicu Jurja Dijanića*, koja je doduše još 1796. godine bila priredena za dječak (Lembrić, 1994; Majhut, 2002), 8 u tu se skupinu tekstova ubraja i još samo nekoliko naslova među kojima i roman *Srečko pjanac anoničnoga autora objavljen 1848. godine*, objavljen u knjizi i slavničkih knjigama, te svoje godine. Srečkova nešetrna životna putanja, obilježena neprestanim alkoholnim posmrcima, trebala se dobiti djece i mlađih, ali i odraslit, u ovom slučaju roditelja, koje se u epilogu i izravno ostovljavalo i pozivalo da, poučeni

6 Radi se o odsvesčenom romanu njemačkog prosvjetitelja, pedagoša i književnika Johanna Heinricha Campusa Robinsen der Fünge (1779-1780).

7 Više o oču kao ključnoj roditeljskoj figuri: „U doba posvjetiteljstva vidj u Hanermes, 1998.

8 Dijanićeva *Hizna knjižica*, odnosno, kako je Alojz Lembrić (1994: 19-22) razrio, „pedagoški priručnik za roditelje i mladež“ upoznavajući te svoje čitatelje s pješčanim modelima ponasanja „(o)čenom u književnoj formi pričovijesti“. Temeljem dotičnih i teških postulata knjastogodišnje crte, despotovinskoga Tončeka, devetogodišnje Šonček, i osmogodišnje Františke, dijece i mlađatelji *hizne krize* trebala su, prema Dijanicu, „klikti u zeleni“, spaznati što im je raditi i čega se moraju kleneti (Dijanic, 1994: 14).

Srećkovim zlostvenim završetkom, ne "milijuju odišće svoje djele" (s. n., 1848; s. p.). S druge strane, varijanta bajkovite legende o keteponsoji lijepej brabantskoj vjivovčnici Genovevi, koju je hrvatski pravnik i književnik Antun Nagy objavio

1821. godine, izrednavačala je, u skladu s preokretom statusa majke i otca u romantičizmu, odraslog čitatelja i roditelja s majkom. Cilj te knjige bio je pokazati majci, kako s djecem "barataći mora" (prema Majhut, 2005: 319).⁹ U skladu s tim preokretom ni roditelji se više nisu upravljali u području o prenošenju pozitivnih znanja, nego u području o pružanju ljubavi i topline te o odgoju u vježi (Majhut, 2005: 320–321).¹⁰

Kanonizaciji kalendarske produkcije (Žečević, 1982) i početak bujanja periodike (usp. Hergesić, 1936) te tiskarstva općenito (usp. Klačić, 1922) u drugoj polovini 19. stoljeća popratio je zamahniranja roditeljstva u najraznovrsnijim diskurzivnim formama u rasponu od savjetnika usmirojenih na fiziologiju djeteta, koji su nerijetko bili formulirani u neučarljivom obliku u tježem smislu, do tekstova, doslovce prica, usredotočenih načinjenosti na dječju djetetu. Javnije hrvatskoga gadaškog društva, pojmetne zamah nacionahomobilizacijskih nastojanja, tiskarstva, nakladništva te profesija vezanih uz djecu, ponajprije učiteljstvo, utjecalo je pak na okolnost da su se hrvatski autori, kako se stoliće primičalo krajem, sve češće prihvatači pisania, a ne samo prevodenja prilagođavanja savjetnika.

Jedno od zaledničkih mjesto te svjetonazorsk i zantovski visokoraznorodne proizvede svakako je poistovjećivanje roditeljstva s majčinstvom. Dok su, kako sam istaknula, tekstovi iz 18. stoljeća briju za dječju povezivali podjednako sa ocem i majkom (Multi i dr.) ili samo ocem (Robinzon), tekstovi iz toga korpusa u pravilu su apostrofili majke.¹¹ Majka je figurirala kao simptom za roditelja, a otac za pomoćniku, eventualno klijuničnoga majčina sudsudja, čak i u onima od njih kojih su uz majke ostavljavali očeve. Za sve te tekstove iz dugog 19. stoljeća bilo neupitno, kako stoji u jednom od njih, da i najčišće posta s djeecom moja mati. Ona je prva i najznamenitija uzgajateljica. Dobra je mati djetetu svetica. Ali i otac treba da so ženom složno uzgajaju dječju. Otac i mati jesu tek potpuni čovjek, a kad njih dovoje uzgajaju dječju složno, onda bude i lijepa uspјeha (Trstenjak, 1910: 3).

* *

Upravo raznorednosti, u tom se korpusu ipak uočavajući dvije, međusobno neisključive, štoviše na razini razdoblja, a tatkada čak i jedne publikacije, nerijetko međusobno isprepletene skupine. Prva, ujvjetno rečeno *affirmativa*, u kojoj je naglasak na kompetenciji autora, najčešće liječnika ili učitelja te nije djece i distribuciji pozitivnih znanja.

⁹ Čećevovo Automa. Njega zapravo je nerazvjetačana verada u hrvatskoj zantovskoj popularnoj romanici niematičkog pedagoga, teologa i književnika Christopha von Schmidta (1768–1834); više o toj drugim obradama Genoveve vidjeti u Matčić, 1968.

¹⁰ Genoveva u priloguštu svojeg sina, dodus, podučava u blistom životinskom svijetu, ali njezin je stedišta i zadatci bili ponajprije odgoj krepomuša. Iznimski su bili samo ketički orientirani savjetnici o odgoju djece u duhu vjeze koja sus obziru na to da nju bili usmjereni na njegov djetetu (štenu za koju se danas nosi rječ primarni brine mijikal, odgoj i skrb dječetu povozivali s oba roditelja (usp. Filipović, 1884; Stolač, 1894).¹²

(Jambrišak, 1875: 22) Radi se o tipu idealizacije žena koji, kako upozorava fe inistička kritičarka Niža Yuval-Davis (2004: 64), dolazi iz sfere naravljene identiteta. *Svojim "doljnjim" ponosašnjem, "doljnjim" odlikevanjem, žene, istije je majčina sveta dužnost, da spomenuti posao savijestno i moljivo obaviyo oko cice svoje* (Kotarski, 1890: 36). Navod diskurzivne majke kao svetice, nositeljice graditeljice boljška pojedinca i zajecnice niže u slučaju hrvatskih savjetnika nehratljivim obliku u tježem smislu, do tekstova, doslovce prica, usredotočenih načinjenosti na dječju djetetu. Javnije hrvatskoga gadaškog društva, pojmetne zamah nacionahomobilizacijskih nastojanja, tiskarstva, nakladništva te profesija vezanih uz djecu, ponajprije učiteljstvo, utjecalo je pak na okolnost da su se hrvatski autori, kako se stoliće primičalo krajem, sve češće prihvatači pisania, a ne samo prevodenja prilagođavanja savjetnika.

Upravo raznorednosti, u tom se korpusu ipak uočavajući dvije, međusobno neisključive, štoviše na razini razdoblja, a tatkada čak i jedne publikacije, nerijetko međusobno isprepletene skupine. Prva, ujvjetno rečeno *affirmativa*, u kojoj je naglasak na kompetenciji autora, najčešće liječnika ili učitelja te nije djece i distribuciji pozitivnih znanja.

¹² Primenom iste, na ciljne usredotočene argumente, pašiće se obrazovanjem žena (Luetić, 2002), a na razini savjetnika i do privih desetljeća 20. stoljeća (usp. Truhelka, s. a.: 323–331), obrazovanje žena nije se proticalo s ciljem uključenjenja žena u javnu i gospodarsku društvenu sfjeru.¹³ U tom se kontekstu obrazovanje žena zagovaralo sljedećom analogijom. Ako se "osobito po gradovinu, tolko" ulaže u "duševni razvijati i osposobljenje" dječaka za "buduće zvanje njihovo", onda bili djevojčicama trebalo omogućiti da se pomije upute u znanja koja će im "trebatu u budućem zvanju svom" (Ml. I.-C. i Ml. P.-Ć., 1871: 4–5). "Pretpostavka je, riječi, bila da će obrazovanje malke bolje odgađati dječiju i upravljati domaćinstvom. *Bude li mati znata uzgajati, bit će sin čestito uzgajen*" (Koščević, 1899: 54). Od žena se pritom očekivalo da usvoje društva znanja i društveni procesima i njego muškarci, za žene se predviđao polazak produljene pučke ili srednje škole te usvajanje znanja o

(Jambrišak, 1875: 22) Radi se o tipu idealizacije žena koji, kako upozorava fe inistička kritičarka Niža Yuval-Davis (2004: 64), dolazi iz sfere naravljene identiteta. *Svojim "doljnjim" ponosašnjem, "doljnjim" odlikevanjem, žene, istije je majčina sveta dužnost, da spomenuti posao savijestno i moljivo obaviyo oko cice svoje* (Kotarski, 1890: 36). Navod diskurzivne majke kao svetice, nositeljice graditeljice boljška pojedinca i zajecnice niže u slučaju hrvatskih savjetnika iz tog savjetnika, kao da potvrđuje započinje N. Yuval-Davis o ambivalentnom položaju žena u kolektivitetu. Na jednoj strani, kao što smo spomenuli, često simboliziraju jedinstvo kolektivitet, čast i rason djetere specificnih nacionalnih i etničkih projekata, poput odsaska u rat. Na drugoj strani, međutim, često su iščišicu i etičkog političke zajednice i ostaju u položaju objekta, a ne subjekta. (2004: 66) No pažljivo iščitavanje te skupine savjetnika iz dugog 19. stoljeća pokazuje da je uopravdila preddžida odgojiteljice rođene emancipacije u tom taktu diskurza i ſire. Njime, kad se u Hrvatskoj počet om 1870-ih privl put zagovaranu više i sekularno obrazovanju žena (više o povijesti obrazovanja žena vidjeti u Hays, 1996: 89–90), ostrovni je argument bio "da se stiče i bogastvo čitavog naroda temeljen na sreću, blagostanju obiteljskom", a tajne majke "duša i srce svakog obitelji" (Ml. I.-C. i Ml. P.-Ć., 1871: 3; usp. npr. i Jambrišak, 1875).¹⁴ Zaključak da je upravo pretečija žena kao majke bila od klijunčeve u procesima zagovaranju višeg obrazovanja žena u Hrvatskoj potkrepljen i u riječi kojima je pedagog Vjekoslav Koščević potkraj 19. stoljeća obrazložio svoj angažman u tom području. Doista, *dimo se nadu Stvari Milii, kojije ulazio mnogo truda i ljubavi, da dođe slobodnost žena. No, meni nije namjeru, da ujutrem za prava žera, nego uzimjem* ko obice poznatu istinu, da je ženska dužnost da uzgajaju svoju dječecu. (Koščević, 1899: 50–51) Kao što je Dinko Župan zaključio na temelju interpretacije dugog tipa izvora: *Sigmnost obiteljskog života bila [...] prioritet, a žene su se trebale obrazovati samo u funkciji reprodukcije obiteljskih vrijednosti* (Župan, 2001: 43).

Sve do kraja 19. stoljeća na razini prakse i rahtjeva za obrazovanjem žena (Luetić, 2002), a na razini savjetnika i do privih desetljeća 20. stoljeća (usp. Truhelka, s. a.: 323–331), obrazovanje žena nije se proticalo s ciljem analogijom. Ako se "osobito po gradovinu, tolko" ulaže u "duševni razvijati i osposobljenje" dječaka za "buduće zvanje njihovo", onda bili djevojčicama trebalo omogućiti da se pomije upute u znanja koja će im "trebatu u budućem zvanju svom" (Ml. I.-C. i Ml. P.-Ć., 1871: 4–5). "Pretpostavka je, riječi, bila da će obrazovanje malke bolje odgađati dječiju i upravljati domaćinstvom. *Bude li mati znata uzgajati, bit će sin čestito uzgajen*" (Koščević, 1899: 54). Od žena se pritom očekivalo da usvoje društva znanja i društveni procesima i njego muškarci, za žene se predviđao polazak

¹³ U tekstu pišemo o "gos odarskoj držišteni steri", a ne društvenoj steri općenito jer je podjela žena i privatnu steru nedovoljno ishranjena za raspravu o čijevima ob izvranja žena. Njene, dje, ja žena do udje i pak paritetsko i u javni, a pretečito ženski i gospodarski sami zimimo pretvoriti u ženu, i godina, kako istre Štilana Luetić, smatralo da su žene prekratka, zato što nika se mogu "spoliti sa ženskim zvajem". U takvo zanimanje oznaja i su se ubrzo učinile gospodarke, stoji u bloku posebno prepozivajući *iz patriotskih razloga* [...] u rizu prepotpunjivanjem ženskog sljeda su po tamska i branjovitekska Šubica, vrtta i brnjovacke ili ravnarske, liječnicu i liječnicke službe tek su im trebala biti otvorena. (Luetić, 2002: 57)

¹⁴ Pištem se znači i posebno s muškarčinom odnosom ponajprije na zanimanje službi, dok je počevščina i ženama obuhvatila starši značajnost. Žena je "na velikom broju" usluga, koji se očituje kao interesantna ciljnost ili težnja za žankišem ili žanu, a nadograđuju je njučete od dugog "preček", odnosno preček počinjanja. (1975–1976: 56).

upravljanju kućanstvom i odgoju djece, a muškarcima viša i visoka škola bilo krajeg smjera. Ne *dakle* *među* i *kukacu*, nego na prvom mjestu nauk o uzgoju, to je što neka uče nošće odraslige djevojke u opetovnicama i djevojačkim školama. (Kašćević, 1899: 54)

Kao što se može naslutiti već iz glasificirane preodzbe majke, autoritet savjetodavca u tom se tipu tekstova – uz iznimku već spomenutih prilogu školskog izvještajnog raspisa Čuvaj, 1866; Tomić, 1866 – nije bio neprijeporan. On se nije temeljio na hiperarhijski uredenu odnosu između savjetodavca i savjetoprimateca, niti se prizavao na autoritet koji je savjetodavac imao kao učitelji. Utežnik i sl. (i su tekstovi). Istovise, potencijalni lečunost i bliskost između autora i čitatelja te su na različite načine nastojali poticati postavljanje između implicitnog autora i implicitnog čitatelja ili konkretnije, posilitelja i primatelja, savjetodavca i savjetoprimateca. Pisanim, govornim stilom, ugovornim rasterećenim opetovanim prijekora, a prošetim ponavljama, oni su učili uspostaviti sugovornički, ravnopravni odnosa prema čitatelju/čitateljici. Neki su od njih štovise izričkom ističući da im nije sagovornica dočarana, nego dijalog jednake. *Nemoj mi zamjeriti, ako ti koju otvorenu rečenik, nemoj je primiti poukom, nije mi ni na kraju pameti podišavati tebe, već želim da s tobom stupim u prijateljski dogovor.* (ambrišak, 1873: 23), isticala je Marija ambrišak u svojem obratanju majkama.¹⁵

Unatoč tomu što su se, dakle, zlagali za što kvalitetnije obrazovanje majki za majčinski poziv, tekstovi iz te skupine ipak nisu pretpostavljali ili isticali nedovoljnu kompetenciju majki. Majke su prema toj, upravo stoga uvjerenju nazvanoj afirmativnoj skupini tekstova već znale ili, doduše u nedovoljnoj mjeri, prakticirale željene oblike ponašanja. Iznimka su, sami oni da nijeli kolj su bili tiskani u službenim glasilima (gradskim školskim izvestajima) i u koj su, smjerajući na šire društvene slojeve te izbjegavajući nacionalnonacionalistički diskurz, majčinstvo definirali kroz osvrtu na nekoje neobjektivne pregrštke u domaćem odgojivanju (Tomić, 1866: 10–12; usp. Čuvaj, 1866). U ostalim tekstovima zaokupljajućim moralnim vrijednostima i majki i odgojenim djece, majke se u pravilu nisu podučavale novim oblicima ponašanja. Sporna je bila kvalitetita, a ne kvailtet. Naglašavajući bio na gradatiji, a ne zadružju:

Eno djeće ponarasio – ali šta vidim? Če da mi nije vidjeti! Tvoja utrpljivošt umjesto da se ne prestario mnogi, biva sve manja, a ti popuštaš u brižljivosti svajaj! [...] Djeteštom ponaraste i živahnost i njegova; poteko je živjeti, hodo da živje, justi ga živjeti, pusti mu njegove igre, nemolju mu nulliti nedužna veselja, * ali zato razi manj opreznijeg nego prije; vodji ga sveudjeli ili ga i drži čvršće s njekom bojaznj, nego li prije; paži mu na korake i neostavi ga, da ne propadne (Šah, 1860: 122 – istaknula M. H.).

Kao što sažimlju istaknuti komparativi (manje, opreznije, čvršće), afirmativni tekstovi majke nisu poticali na usvajanje i prakticiranje potpuno novih vrijednosti i praksi, nego na aktualizaciju navodno već postojećih vrijednosti, s jedne strane, te, s druge, na veću učestalost aktualnih praksi odgoja i njegove djece. Istmoljubivosti, pobožnosti, domoljubnosti (ambrišak, 1875; Tomić, 1866), nežnosti, požrtvovnosti i takitčnost (Košćević, 1899; Trstenjak, 1810; Tunić, 1875; Šah, 1860) i sl. u toj su skupini savjetnika prikazivale kao općprihvaccene i majčinstvu svojstvene vrijednosti. Utoliko se može reći da cilj afirmativne skupine savjetnika nije bio distribucija novoga vrijednosnog sustava ili sustava praksi, nego promocije nove uloge majke u društvu. Stoga su ti tekstovi, čak i u slučajevima kad su od majki zahtijevali radikalnu promjenu ponašanja prema djetetu, uvijek

zagovarali globalnu, a ne pojedinačnu promjenu. *Pokazi mi se onadova, kakova bi moralata biti, a ne kakova jesu više putach* (Šah, 1860: 122). Time se majčinstvo definiralo kao ono što majka sama po sebi "jest", ali bi to još u većem intenzitetu "trebala" ili "moralna" biti, dakle, kao vrsta urođenog, ali ne nužno dovoljno osvještenog ponašanja i bivanja.

I u drugoj je, uvjetno nazvanoj, preskiptivnoj skupini savjetnika iz dugog 19. stoljeća majka bila ključna i roditeljska figura.¹⁶ I prema toj istoj skupini tekstova promjena ponašanja majki bila nužan preduvjet za osvajanje boljih obitelji, društva ili naroda, jer *kad bi se na sve strane ovako djeca odhranjivali staci, zaista da bi mnogo manje bilo glupaka, bogaca, lukavaca, da bi se narod nasi oper i duzevno i tjelesno pomladio, okrenio i došao do svoje stare želosti i životne snage [...] (Filipović-č, 1858: 100–101).* Odnosno, u nabo galantnijoj varijanti, upućenoj građanskom staležu, a objavljenoj iste, 1858. godine: *Odgojivanje djetec ustanova glavni podpor osobnog i društvenog života, to jest preteka umjetnosti ustrojiti izvrstni kalup za silnu sgrodu, koja, ako te osnova izda, ma budati samo u malenih postranicah, svojoj svrhi već doći ne može.* (Spore, 1858: 332)

Razlika je, međutim, što se u toj skupini tekstova majke nisu opisivale, niti su se osvojavale kao najkompetentniji ili barem kompetentne odgojiteljice načinih sinova (kćeri). Upravo suprotno, polaziste svih tekstova iz te skupine jest pretpozvana da majke treba produciuti majčinstvo. Neovisno o tome je li ih otvarala (usp. Trstenjak, 1886: 17; Špore, 1858; Zenić, 1848: 67) ili zatvarala (Filipović-č, 1858: 102), ta je tvrdnja uvijek duboko prizimala sve tekstove iz skupine.¹⁷

U skladu s polazistem da kod nas medju ženama [ima – M. H.] svakakih predusa i krivih misli (Kodym, 1872: 5.p.), u toj su se skupini uvriježene prakse majki vrlo često definirale kao retrograde i neučinkovite. Teza je, naime, bila da su (*mogu [...] roditieli sami krivi, što su im dječa zlo ili nezdrava, jer si nisu znali valjano uzagniti. [...] Uzgoj djece je znanost, koju treba da nauči svaki, jer se bez toga ne mogu valjano uzgajati djece ijer svu ukucanu počam od ovece mladeži pa do sada djeđa pomažu i moraju pomagati majici uzgojati djece* (Trstenjak, 1886: 170–171 – istaknula M. H.). Znanja, vrijednosti i prakse koje je razstupao tekst predstavljaju se pritim kao nadređena, katkada i suprotnstavljenia znanju, vrijednostima i praksama čitateljica (usp. npr. Filipović-č, 1848: 67). Istodobno ona se prikazivala kao ipak relativno lako shvatljiva. U protinom ih ne bimalo smisla distribuirati u formi savjetnika. Umjesto kao kompleksnai stoga usvojila samo u okviru dugogodišnjeg školarovanja, nužna su se znanja u toj skupini tekstova, za razliku od prve skupine, definirala, riječju, kao jednostavna te uz malo želje i truda i brzo shvatljiva i primjenljiva. Budući da su, dakle, bila vrednovana kao jednozvana, moglo ih se formulirati i posredovati u formi taksonomskega, kataloškog savjetnika ili pak u obliku niza navodno istinith ili barem representativnih primjera, odnosno priča koje su bile međusobno povezane kalkad samo lapidarno formuliranim napucima (usp. npr. Košćević, 1899; Stojanović, 1873).

Spomenuti su se tekstovi razlikovali od prve, ujedno nazvane, affirmativne skupine tekstova i tokom, odnosno vrsnom znanju koju su posredovali. Bilo za intelektualni, moralni i duhovni razvoj djeteta, obitelji ili načje u tim je 16. Zninka je tek pokopanj poslovno konzervativnijih testa u puščkim kalemendama (Filipović-č, 1858) ili puščki savjetnik (Trstenjak, 1886) koji su stičali važnost obiteljne roditeljske pere.

17. Jedan od prvih tekstova tog tipa održuje se, recimo, slijedeće ijeći: "Po obitancu misli bi se da dođe gusti moglo, da uvođa obvezanost i voje tebi ju dovoljno čitljivo spojeno s vrednim ponosom: Ženske duševnosti, budućnosti; nu to bi posev redostano mnenje bilo, jer ako supura i sve kćerke poštu ume srčanitazde te skoči prigodi svojeg statušu zadobijeti oni ostaju svim timi drugi, skoro u robe ne zavreni, mnogo teži dio svih određne, to jest, uputa u ora znanja, koja ženi, kao način načića jesod naravi i odruživajućeg zakona, za pivo telesno i duhovno obrazovanje svoje otroka (djeteta)." (Spore, 1858: 332).

tekstovima u stupila pred brigom isključivo za dijete, njegov tjelesni razvoj i higijenu. Usredotočeni na dijete, ti savjetnici, štovise, u pravilu nisu izravno oslovljali ili pozivali majku, niti su izravno opisivali što bi one trebale raditi. Oni su ponajprije opisivali pretpostavljene potrebe dijeteta, a samo iznimno i postupke majke ili odgojitelja opečenito. Recimo: *Svako dijete treba da spava u posebnoj posteljici, a sva dijeca u posebnoj sobi. Djece ne smiju slobavati nikako sa starijimi ljudima. Zrak, što ga izdiši stariji ljudi, vrlo je ubitac za dijete.* (Trstenjak, 1886: 177) Srediste ovoga neosobnog, autoritativnog stilom pisanih odломaka je dijete, njegeve pretpostavljene potrebe i njegova pretpostavljena perspektiva. Odrasli su u njemu pričutni samo kao patološki element. Stoga se može reći da se djelovanje odgojitelja u ovom odlokumu implicitno izvodi iz potreba dijeteta. Time što ono nije izravno izrečeno, nego je posredovano u obliku neupitnih potreba dijeteta i protoloskih oblika ponašanja odraslih, očekivano djelovanje dodatno je naturalizirano. Ono se reprezentiralo kao toliko prirodno da ga nije potrebno izgovoriti.

Usprendbe radi, evo primjera kako se isto glediše zastupalo afektivnim stilom s ugradenim elementima racionalne argumentacije.

Budući da su majka i dijete tako tjesno sduženi, pomislitećeš ne bi li i dobro bilo, da dijete i majka u jednoj postelji leže. Nema sumnje, da izravnavanje zdrave malke, prije svega pak čista topilna tjeλa i njezina, ne može biti nego da koristi dijetetu, i to osobito zimi, gdje gde perine i sva ostala pokrivala nisu sposobna nadomjestiti dijetetu naravne njegove topilne. U prve dane iza poroda, kad bi dijete to najviše trebalo, trajala se, kako rekoh, mnogo znoj, pa izhlaplivanje od njene čišćenja tako je silno, da bi dijetetu samo škodilo, kad bi uz nju ležao. Kasnje pak, da nema tih zaprekova, koja majka zna za cilja, da ne će pokraj sebe ležecega dijeteta ozlijediti? Dosta ima primjera, ponajviše u prostojeg pučanstva, kako je

U tom se savjetniku, dakle, predstavilo, potvrdilo i odobrilo zdravorazumsko gledište čitatelja e da bi se zatim stavku po stavku osporio na mikrorazini. Za jednako je spavanje dobro zbog topilne, ali u prve je dane štetno jer se majka mnogo znoji, a u kasnije toba [jer] koja majka zna za cilje, da ne će pokraj sebe ležecega dijeteta ozlijediti? Sličan je stil i argumentacijska strategija u toj skupini savjetnika, međutim, bila rilektost. Nesobni, autoritativni stil premažren pozitivnim predacima usmjerjen na definiciju dijeteta i njegovim potrebljajem jedna je os značajki tekstova iz te skupine (usp. Blaže, 1884 i 1885; Trstenjak, 1886; Zorićić, 1848, uz iznimku Kodym, 1872). Riječ je o dobaroj (zadnjatkoj) promjeni diskurza savjetnika vezanoj uz uspon medicinske profesije u devetnaestom stoljeću.

Znajanje o tijelu i temeljnim ljudskim aktivnostima brige za dijete nisu se više smatrati dijelom društvene zatljive znanja dostupnog svima. Ton savjetnika iz devetnaestog stoljeća vrlo jasno govori da je znanje o odgoju i rješi dijetetu specijalizirano znanje nad kojim liječnici mogu imati stručan nadzor, iako su to novo znanstveno znanje o prikladnoj brizi za dijete majke i očevi mogli dijeliti, pomolući "populariziranih" savjetnika za njegu dijete, očito je da su roditelji u odgoju dijete bili partneri medicinarnina. (Mechling, 1973: 55)

S druge strane promjena diskurza savjetnika nerazdruživa je od nove predodžbe dijeteta. U tim je tekstovima, naime, naglasak premješten s majke i njezinih poželjnih vrijednosti na dijete i njegove pretpostavljene fizikaloske potrebe – zelje je su preispisane u potrebe, a diskurs o matičinstvu u diskurz o dijetinjstvu. Dječa su u tom tipu tekstova, a u sljedećim trendom percepcije dijetinjstva (usp. npr. Cunningham, 1995) postata ne samo stedište nego i mjerilo stvarni. Umjesto na onom, što bi majka trebala raditi, naglasak je bio na onomu što je potrebno dijetetu.

Majčinstvo je u tim tekstovima, s obzirom na spomenutu usmjerenošć na pozitivna znanja i dijete, posve očekivano imalo svoje jasne granice, određene dokako fašama razvoja dijeteta. Donja je granica najčešće bila rođenje dijeteta (Kodym, 1872; Šporet, 1858; Trstenjak, 1886; Zorićić, 1848), ali kattadi začete (Blaže, 1884) ili pak sklanjanje bračnog saveza (Filipović, 1858; 89). Gornja granica majčinstva vezala se pak uz prešt, nak dojenja, odnosno izbjeganje prvih – ili prvih osam, dvanaest i sl. – zuba (Blaže, 1884; Kodym, 1872), polazak u školu u (u nižim slučevima) pučku, a u višim gimnaziju ili višu (Blaže, 1884; Trstenjak, 1886; Šporet, 1858: 22; Zorićić, 1848) ili pak potekat mladenačtva (usp. Filipović, 1858). Što se stoljeće više priblazio kraju, to se prostor između gornje i donje granice u tim tekstovima sve više ispunjavao još preciznije definiranim uputama i savjetima o ponasanju tru, mize, dojenju, uspavljanju dijeteta, njegovoj odjeći, prostoriji u kojoj boravi i sl. U naistajnjem od njih (Zorićić, 1848), i u ukupno tri stranice, čak se na jednoj stranici relativno precizno obrazlaže što i kako dijete treba jesti, gdje mora spavati, i kojim se aktivnostima valja baviti koljim ga je kaznama primjereni kažnjavati. Isti je tekst u pogledu prehane i prepričujući.

Svakoj majci, kojoj siće dijete na sârcu leži, usudujem se kazati, da je okani svih dojka, pak da svoje deće sama doji, samo ako ju je Bog kréplim zdravljem nadario. Ka već deće jesti počme, imaju jela prosta, laha i ne odviše hrabonosna biti. Voda i kad kada mleko esu najbolja pitja za nejaku deću, kako god što su kava, čokolada, vino i sva ostala jaka pitja dijetetu što škodljiva. Osobito važna je pri odhranjenju deće navada na redovito i umređeno jelo i piće. Samo ta taj način mogu se děca od prožárljivosti sačuvati, a i neće im svaki dan ni lěkara potrebito biti. Kad već deća već postanu, netreba im dopustiti, da jela prebiju neka se već iz malena na svaku jestivnu navade. (Zorićić, 1848: 68)

U mlađim tekstovima uputse, dakako, bile još preciznije i konkretnije. Tako se, npr. u savjetniku iz 1884. o načinima "za ohranjuvanje dijeca" u prvoj godini života raspravljaju na četvrtaest stranica, da će dojenjem, kojem je u naistajnjem tekstu iz te skupine (Zorićić, 1848), bila posvetena samo jedna rečenica, baviti cito pogađavaju. U tom se poglaviju opisuju imenuju različite rase majčina mlijeka, pomno i različu višestruke koristi dojenja, majku i dijetete, kao i prilike (čuvenstveni položaji i zdravstveni razlozi) u kojima se od malke ne očekuje da doji, zatim ista koja se čini dojenčetu dodavanjem "nepotrebnih stupra" te končano vrlo precizna "osnovna načela o higijeničnom hranjivanju dijetete na prsim" (Blaže, 1884: 15; usp. i Kodym, 1872: 46–64; Trstenjak, 1886: 171–173, i dr.). Ta su "osnovna načela" zapravo šest stavaka u kojima se iznose precizne smjernice kada poslijje porodaja dijete treba pri put podođiti ("nakon dijete ili tri ure"), što treba napraviti kako dijete "ne može da sîsa" (pregedati usta), u kojem položaju će biti (naibolje sjedeći, ali u prvo vrijeme može i na boču) te, na posljeku, koliko puta i u koje doba dojiti (Blaže, 1884: 15–16). Upravo su posljednje uputne bile načisprnije i najsključivije.

Dijete ne smije sîsat nego svake dijete ure obdan a svake tri ili četiri u noć, što je sve, u dvadeset i četiri sata, osam do deset puta. Više od 10 do 12 minuta ne valja ga dž. i na prislu. [...] Oko šeste ili desete nedjelje može se pokusati zadoliti ga oko desete ure u večer, i takđe da do sutrašnjeg dana (oko 6 ura) ne bude mu više od potrebe (Blaže, 1884: 16).

U tom je tipu diskurza, kao što zorno prikazuje primjer odnosa prema dojenju, sve vezano uz njegu dijeteta, njegov fizički okoliš (hranu, zrak, odjeći i dr.) bilo nepoznatca. Nepoznato je bilo što kako dijetete ledje te u kakvom se kupku kupa. U toj se skupini savjetnika svaki segment odnosa prema dijetetu ponovo preizrao jednostrano definirao u obliku izposa ili napukta o tome kako treba što činiti. Broj obroka, broj stolica, broj pele i, trajanje obroka, broj kupanja, broj vaganja, količina grama u prvom, u drugom i ostalim tjednima i mjesecima, gram mlijeka po podjeli u prva dva tjedna,

nakon druge mjeseca i sl. (usp. Blache, 1884 i Kodym, 1872). Djelatov svijet, a zatim i majčin postupci nisu više bili kontekstualni osjetili, nego predviđivi i izmjerljivi. Djelatovo se zatravilo moglo, prema jednom od savjetnika, utvrditi prema tvrdoći mesa, rumentu kože, mjeru sružnosti, svjetlim očim i sl., (a) li najbolji način poček da se stvara pravo stanje djelatnog zdravlja to su redova i sistematična mijerenja njegove težine (Blache, 1884: 29 – istaknula M. H.) Sve je imalo svoje vrijeme i svoj iznos. Za pristup svakoj fazi razvoja postojiša je sam jedan ispravan (navodno za majku i dijete najbolji) način, i to je bio onaj koji su promicali receni savjetnici.

U savjetničkom diskurzu druge 19. stoljeća uočavaju se, tako, s obzirom na modus obracanja i fokus savjetra, dvije skupine tekstova. Jedna, ujedno novazna, preskriftna, u kojoj se požežni obrazci roditeljstva, u pravilu majčinstva, posreduju neosobnim, autoritativnim stilom, i druga, ujedno razvedenim, affirmativnim, u kojoj prevadava razgovorni, prijateljski stil, neretičko premetren narativno razvedenim formama, paput, recima, priča o životu i sl. Prvom, preskriftnom stupinom pak, s obzirom na fokus, dominira dijete i prenenos pozitivnih znanja o fiziologiji djeteta i svijetu općenito, dok drugom, affirmativnom prevadava prenenosne civilizacijske vrijednosti i veličanje uloge majke u njihovoj distribuciji. U preskriftnoj prevadavi su pretežno majčinstvo i veličanje uloge majke i riječ o roditeljima kojima se nastojalo sudjelovati u stranju modernoga hrvatskoga društva, prevladavaju tekstovi hrvatskih autora.

Prijemljeno istoga kriterija kao i u analizi druge 19. stoljeća, i u mnogi popularnih tekstova posvećenih roditeljstvu iz ranog desetljeća 21. stoljeća također se uočavaju dvije skupine. Usmjereno il se na moduse i fokusove savjetodavnog diskurza za roditelje, i u tom čemu korpusu (bez obzira na njegovu brojnost te razlike u vrednostima, preodžama i dr.) izdvajaju affirmativne tekstove u odnosu na preskrptive. Sjedne strane, i u tom korpusu, imamo tekstove posvećene njezi dijete te, s druge, tekstove posvećene ulazi majke u procesu civilizacije, u smislu u kojem Norbert Elias (1996) upotrebljava taj pojam.

Na preskriptivnoj strani nalazimo prilog u periodici specijaliziranoj za djecišnje i roditeljstvo te u drugim oblicima (dnevnik, tjednik, mjesечnik, kvartalnog i polugodišnjeg) popularnog tiska, kao i ništa manje brojnje monografije o njezi dijete koje ne spisuju učavatelji ugovorenim medicinskim stručnjaci, psiholozzi, psihijatri i pedijatri (usp. npr. Grgeurić Bošnjak, 2006; Leach, 2004; Sears, 2007; Spock, 2001; Stoppard, 2004) ili timov lječnika (usp. npr. Alvin et al., 1999; Jovančević et al., 2004; Moja prva gođačica s. i dr.). Riječ je o tekstovima koji su posebno dečki vano s obzirom na profesiju svojih autora, poput njihovih preteža iz druge 19. stoljeća, usmjereni prije svega na dijete, njegovu hlađenju, bolje rečeno fiziologiju, ali i "fiziologizaciju" svih njegovih telesnih, emotivnih, kognitivnih reakcija. U uzanimljivim inačicama, koje će se o ovu priliku zanemariti, oni također donose iscrpne podatke o trizmom, intelektualnim i emotivnim životu dijete te precizne upute o požežnim obrazcima i roditeljskom, uglavnom majčinskog, ponašanja. Jer ti su savjetnici čak i onda kad se na njihovim koricama uz majku smješi (usp. Larousse, 1999) ili oslovljavaju otac (Jovančević et al., 2004), u pravilu upućen izravno i samou majkama. Međutim, jedna je važna razlika između tih preskrptivnih savjetnika i njihovih uvelikina (potrebe, razvojne faze i dr.). Ako je medicina, pedijatrija redno mjesto preskrptivnih savjetnika iz druge 19. stoljeća, onda se može reći da je psihologija redno mjesto njihovih naslijednika iz prvog desetljeća 21. stoljeća.

Jos je jedna važna razlika između preskrptivnih savjetnika iz 20. i 21. stoljeća. Savjetnici iz 21. stoljeća svoju autoritet, za razliku od savjetnika o njezi dijete iz 19. stoljeća, ne grade na snituzi između postojećih i potrebljenih ponašanja, pa prema

se i oni nerijetko i izravno obraćaju čitatelju majci. Oni, doduše, ostavljaju čitateljima makar i privid mogućnosti izbora jer kاتka iznose nekoliko različnih objašnjenja određenih ponašanja. Oni, međutim, maličnito također određuju primarno kao skup znanja i postupaka o djeći koje majka treba upoznati želi li udovoljiti prihvaćenim društvenim zahtjevima majčinstva.

Medu knjigama iz te skupine nekoliko je nastova koji, sudeći prema broju ponovljениh izdanja,¹⁸ učinili distribuciju obitelji, obrazovanju, vjerskoj pripadnosti i sl., bira "omiljenu" knjigu ili knjige o roditeljstvu.

Usposore s tim sveprisutnim i zato gotovo nezaobilaznim, no ne nužno i opereprihvaćenim preskrptivnim savjetnicima danas se medutim, nude i bitno drukčiji nastovi koji imaju svoje daljnje srodnike u affirmativnim savjetnicima iz druge 19. stoljeća. Utim će savjetnicima, naime, citatelji ili čitatelji uzašli tražiti relevantne podatke o broju podjela, fazama dječjeg rasta, kolikama i sl. Riječ je o tekstovima u kojima također prevladavaju prijevod i s uočljivom tendencijom uključenja hrvatskih autora/autorka i u taj segment produkcije, osobito u sferi tema s područja ranog ili prvog majčinstva, pojmenice trudnoće, porodača i dojenastva (usp. npr. Babac, 2008; Despot, 2008; Tolj, 2003 i 2007). Naslovi iz te, affirmativne skupine savjetnika mogu se turmati kao dopuna, korekcija tekstova iz preve skupine. Ti su tekstovi, naime, usmjereni na nošenje ili nenošenje i s izvještenjem otečivanjima i zahtjevima proizvajanjima iz nastojanja da se savjeti iz preve skupine tekstova provedu u djelu. Fokus tih tekstova su, riječju, strategije preživljavanja, oživljavanja ili što uspiješnijeg zaborava onog segmenta majčinstva kojim je određen isključivo kao odgovor na potrebu dijeteta. Njihovo je polaziste da majku ne prestaju biti malke kada, na duži ili kraće vrijeme, nisu u fizičkom ili emotivnom kontaktu s dijetetom, kao, primjerice, kada zbog posta ili zabave sudjeluju u drugim društvenim odnosima i mrežama. Za razliku od preskrptivnih savjetnika, u kojima se ugovarjanom potiskuju potrebe majki, bilo na način da su one jedinake potrebama dijetca, bilo ponajčešći da su potrebe majki u pravom smislu potrebe (Lawler prema Murphy, 2007: 14), affirmativni savjetnici potrebe majki, uzmake i frustracije u pravilu ne označavaju kao patološke, već im, štoviše, uz pokoju iznimku (usp. Tolj, 2007), ugovaraju posvećuju većinu svoje pozornosti. Svim je tekstovima iz te skupine tako zajednička usmjerenoš na majku i njezinu (pretpostavljene) potrebe, srađačan, prijateljski ili barem majčinski (ocinski) te nerijetko šešljiv. ton premržen navodno osobnim životnim pričama. Središte affirmativnih savjetnika je majka, i ostvarenje njezinih želja i potreba. Utoliko se kao njihove pretreće prepoznaju tekstovi o kolima je bilo riječi na samom početku ovog rada, dakle tekstovi koji su bili usmjereni na majku i njezinu presudnu društvenu ulogu. No, za razliku tekstova iz druge 19. stoljeća koji su nudili upute i smjernice za boljatu nacije i društva, affirmativni tekstovi iz prvog desetljeća 21. stoljeća usredotočuju se na boljatut pojedinaca raznolikih individualnih životnih stilova i aspiracija i rasponu od obuzdržljivih (Naphthal, 2007), preko građanskih (Coleman, 2008) do šopingholičarskih (Fraser, 2007), nudeći svojim čitateljicama savjete kako se "smireno briunuti o sebi i svom dijetetu" (Naphthal, 2007), odnosno "kako pridobiti muškarca da više sudjeluje u kućanskim poslovima i u odgoju dijete" (Coleman, 2008). Il "uzivati u majčinstvu i biti zadovoljna i seks" (Fraser, 2007). Za razliku, nadalje, od srodnih tekstova iz druge 19. stoljeća, koje su u pravilu potpisivali učitelji, učiteljice i svećenici (Filipović, 1858; Jambrišak, 1875; Šah, 1860; Trstenjak, 1910), te tekstove potpisuju s obzirom na zanimanje iznimno

18 Marijana Matančić i SAVJETNICI: OD MULHOVA POSSLA PREDSTOJNIČKOG DO BUDUĆE MAZNE

19 Savjetnik Moja prva godina (s. a.) dijeli se od 1998. godine svim roditeljima u svim hrvatskim odjelima, određavno i u nekim lečenjima (http://www.mamebebe.biz/hr/potpBB2/ .dr.).

20 Usp. npr. raspis o pojedincim savjetnicima na internetskim forumima (http://www.toca.hr/forum/); http://mamebebe.biz/hr/potpBB2/ .dr.).

¹⁸ Usp. katolog Nacionalne sveučilišne knjižnice u Zagrebu (www.rskh.hr) za sljedeće raslove: Alvin et al., 1999; Jovančević et al., 2004; Moja prva godina s. a.; Leach, 2000; Sears, 2007; Spock, 2004; zagrebacka Svarmatrica objavila je barem četiri izdania savjetnika Benjamina Spocka, a spiski (sumetski) nakladnik Bottler i sinovi barem sedam. Savjetnik Milivoja Jovančevića, pri put objavljen 2004. godine doživio je do danas čak šest izdanja.

¹⁹ Savjetnik Moja prva godina (s. a.) dijeli se od 1998. godine svim roditeljima u svim hrvatskim odjelima, određavno i u nekim lečenjima (http://www.mamebebe.biz/hr/potpBB2/ .dr.).

raznolikij autorij i autorice. Među autorima tog tipa savjetnika nalazimo i bračne terapeute (usp. npr. Coleman, 2008;

Hendrix i Hunt, 2001), bivše i aktualne televizijske voditeljice (usp. npr. Fraser, 2007; Toli, 2007), "obične" majke (usp. npr. Napitnili, 2007) i dr. Pridodaju li se tom korpusu još autorice u nas promptno prevođenih ogranka ili nastavka (gleda li se iz perspektive životnog ciklusa chicklit), koji se logikom novih interesa razvija i mormit (usp. npr. Coleman, 2007; Kinsella, 2008; Wolf, 2004; Newland/Smet, 2005), profesionalna raznolikost autora novih *affirmativnih* savjetnika još je veća. No s druge je, "primateljske" strane majka – kao i u *affirmativnim* tekstovima iz dugog 19. stoljeća – ostala nijihov, uz rijetke iznimke (usp. npr. Berkman, 2008), jedini i primarni naslovjenik.

Savjetnici iz dugog 19. stoljeća nazaćudujući su način bliski savjetnicima iz prvog desetljeća 21. stoljeća. Prendaže riječ o korpusu koji okuplja već i na razini pojedinog razdoblja iznimno heterogene tekstove te tekstove koje međusobno razdvajaju cijelo – s obzirom na tehnološke, sociološke i ostale promjene – osobito burno stoljeće, u njemu se može pratiti kontinuitet podjele na *affirmativne* i *preskrptivne* tekstove.

I u dugom 19. stoljeću i u prvom desetljeću 21. stoljeća nasuprot uvjetno nazvanim *preskrptivnim* savjetnicima, u kojima je nagradsak na kompetenciju autora, njezine djece i distribuciju pozitivnih znanja, razaznato, uvjetno nazvane, *affirmativne* savjetnike u kojima je nagradsak na kompetenciju crtelja, odnosno majki, zatim na odgoju djece i distribuciju vrijednosti. Riječ je, međutim, samo o okretnom kontinuitetu jer su u jednoj i u drugoj skupini savjetnika uočljive brojne i analitički potencije mikrorazlike u savjetnicima iz 19. i 21. stoljeća. U uvjetno nazvanim *preskrptivnim* savjetnicima iz prvog desetljeća 21. stoljeća tako se, recimo, unatoč kontinuitetu dječjoorientirane perspektive i naglasaka na pozitivnim znanjima uočava i iniz razliku u odnosu na isti tip tekstova iz dugog 19. stoljeća. Dok su se, recimo, *preskrptivni* tekstovi iz dugog 19. stoljeća smazno ostvarili na predijatriju, njihovim je parnjacima iz 21. stoljeća srednji oslonac psihologija. Slično tomu, reprezentacija majke kao kompetentne sugovornice, kao i usmjerenošć na distribuciju vrijednosti, omogućili su da se dio savjetnika iz 21. stoljeća prepozna kao naslijednik *affirmativnih* savjetnika iz dugog 19. stoljeća. No dok su, recimo, *affirmativni* savjetnici iz dugog 19. stoljeća nastojali sudjelovati u osnaživanju načje, *affirmativni* savjetnici iz 21. stoljeća usmjereni su na osnaživanje pojedinaca, bolje rečeno pojedinki.

Zbog tih, kao i brojnih drugih u ovom radu spomenutih i neuspomnenih susteta sadašnjosti i prošlosti, kontinuiteta i diskontinuiteta, tekstova i iduća hrvatski savjetnici za roditelje bez pretjerivanja mogu ozračiti kao ključni tekstovi za povijest majčinstva u Hrvatskoj, kao i njih išodišne povijesti žena.

LITERATURA

- Alvin, Patrick; Armentrout, Didier; Lavaud, Jean; Lepercq, Jacques i Schmitz, Jacques 1999. *Lexicose encyclopédia za roditelje*. Tradnica, rođenje, mješa odgoj. Zagreb: Naprijed. Prevela Marija Bartulić-Ogresta, An Prpić, Julija Suput, Tatjana Tadić i Lascenka Zmijanac.
- Babac, Sandra. 2008. Drugo stanje, 43 priče o mudrosti i porodaju. Zagreb: Naklada Ljekar. Prevela Iva Kajlević.
- Berkman, Marcus. 2008. Očistivo. Konzerna istina. Zagreb: Naklada Ljekar. Prevela Iva Kajlević.
- Blaže, René-Henri et al. 1884. *Higijena i fizičko odgojavanje djece u pro doba života*. Dubrovnik: Tipografija Flori. Prevod Niklo Šelak.
- Blaže, René-Henri et al. 1885. *Higijena i fizičko odgojavanje djece u drugo doba života (O druge do šeste godine)*. Dubrovnik: Flori.
- Brock, Karl Ernst. 1972. *Njega dječevnog tjelesnog zdravlja djece*. Opomena roditeljima, uči, njem i školskim oblastim. Zagreb: Hartmann.
- Prevec F[ranjo] Klač. Čitavna knjiga od pravo-kvornih za porebnuči narodni skolski vjezerića, u horvatizacu k ujezivu. 1780. Budimpešta: Kralj. mudro - zbirkućine slavonije (ponovljena izdanja i ponovljena izdanja s izmjenjanim nat. ovom): 1796, 1812, 1815, 1822, 1829, 1833.
- Coleman, Joshua. 2008. *Lijeni muž*. Zagreb: Profil international. Prevela Nada Uglješić.
- Coleman, Rowan. 2007. *Odijehom minka*. Zagreb: Naklada Ljekar. Prevela Nada Mihelić.
- Crnković, Milutin. 1978. *Hrvatska dječja književnost do kraja XIX stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga Cunningham, Hugh. 1995. *Children and Childhood in the Western Society since 1500*. London i New York: Longman.
- Čavaj, A. [Čavaj, Antun]. 1886. "Mati, prva učiteljica svoga dječjete" u *Godišnje izvješće Građanske i školske i slijepi spomenice Obzre putne dječjačke* u izdani u Školsku godinu 1885.-86. Školski A. Fanta, str. 3-10.
- Despot, Kristina. 2008. *Odjez za bavnjake*. Zagreb: Profil international.
- Djanić, Juraj. 1994. *Hržna knjiga. Hrvatski deca prijaci*. Samobor: Matica hrvatska, Og. anak Samobor.
- Fras, Norbert. 1996. *O procesu civilizacije. Sociogenetska i psihogenetska istraživanja*. Zagreb: Antabarbarus. Prevod Marijan Bobinac.
- Filipović, Ivan. 1856. "Zdravljek djetinjstva i mladosti." u *Narodna knjiga. Kolokviji* iz 1858. Ivan Filipović, ur. Osiek, Drag. Lehman str. 87-103.
- Filipatić, Rikard. 1884. *Nauk o domaćem uzežju*. Zagreb: Društvo sv. Jeronima.
- Fraser, Liz. 2007. *Vodič za moderne mame*. Zagreb: Mirakul. Prevod Nataša Tomanović.
- Grgurić, Josip i Pavlić Bošnjak, Anita. 2006. *Dječje - zdravje i ljubav*. Zagreb: Alfa.
- Gocetić, Nikola. 1998 (1889). *Upravljanje obitelji*. Zagreb: Hrvatski studiji i Aeroba. Prevod Maja Zaninović.
- Habermas, Rebeka. 1998. "Parent-Child Relationships in the Nineteenth Century" *Gerr an History* 16(1), Oxford, str. 43-56.
- Hanceljak Marijana. 2008. *Tvorba djetinjstva preobrazbe božke i hrvatskog djetinjstva književni stil*. Filozofski fakultet u Zagrebu. Doktorski rad (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu - DCD ZG-391767/09).
- Hays, Meghan. 1996. "Valjane majke" "Baige kočer" Odgoj i izobrazba žena u nacionalnom duhu u Hrvatskoj 19. stoljeća". *Orijum, Časopis za povijest svakodnevice* 4(1-2). Zagreb, str. 85-95.
- Hendrik, Harville i Hunt, Helen. 2001. *Pružamo ljubav koja isčeliće*. Vodič za roditelje. I. i jekla. Dučević i Kršović. Prevoda Ilijana Ostojeć.

- Hrgošić, Ivo. 1936. *Hrvatske novine i časopisi do 1936*. Zagreb: Matična hrvatska Jambrišak, Marija. 1875. "Ric hrvatskim majkam". *Hrvatska ljeta* 1(4 i 5). Zagreb, str. 22–23 i 30–31.
- Jenčić, Alojz. 1994. *Juraj Dianini: njegovoj djeli*. Samobor: Matica hrvatska, Ogranka Samobor Jovancićević, Milivoj et al. 2004. *Codinic prve. Zašto su važne*. Zagreb: Syprint Kampe, J. H. [Camps, Joachim H.]. 1796. *Mlađi Rožinac, ili jedna kratko povijesna, i hasznovita prijevoda za detetu*. Prvi del. Zagreb Novoselska Adovotizika
- Klačić, Vjekoslav. 1922. *Knjižarstvo u Hrvata. Studija o izdavanju i štenciju hrvatske knjige*. Zagreb. St. Kugli Kodrym, Filip. 1872. *Mlada majka*. Zagreb: Draštro sv. Krionina
- Korutuljenić, Beno. 1985. *O Tgovini i savršenu trgovcu*. Zagreb: JAZU (Djela znanosti Hrvatske – svezak 1. Pripremili o obradi) Rikard Radićević i Žarko Miličić
- Kostević, Vjekoslav. 1899. *Nekoliko opazaka o usugoju*. Bjelovar: J. Fleischmann Leach, Pendle. 2004. *Vase dijet. Novo izdanje za novu generaciju*. Zagreb: Algoritam
- Letež, Suzana i Duško. 2006. "Majke za zdravije djece: zdravstveno prosvjetna kampanja Seljačke sluge (1939.–1941.)". Časopis za načrtenje po tijek 38(3), str. 963–1005.
- Luetić, Thana. 2002. "Prve studentice Mudrošnog fakulteta kr. Števulišta Franje Jopsipa I. u Zagrebu". *Povijesni prikazi* 22, Zagreb, str. 167–207.
- M. I.-I. M. P.č. 1877. "Godišnjine izvještaje Gradske glavne dječacke i djevojačke učione u Križevcima na koncu školske godine 1870–71." Zagreb: Drag. Albrecht, str. 5–6.
- Majhut, Berislav. 2000. "Mistolovka za Hrvatskog dečepriatela". *Opća kulturni magazin i katalog knjiga* 1(1). Zagreb, str. 52–55.
- Majhut, Berislav. 2005. *Pustolov, stroje i dječja druzba: hrvatski dječji roman do 1945*. Zagreb: FF press
- Matić, Tomo. 1968. "Motiv Genoveće u starijoj hrvatskoj književnosti". Građa za povijest književnosti hrvatske 29. Zagreb, str. 41–49.
- Mechling, Jay. 1975. "Advice to Historians on Advice to Mothers". *Journal of Social History* 9, Fairfax, str. 44–63.
- Majka prva godina XII. s. a Zagreb: Anfap
- Muhil, Iuri. 2002. *Regule roditelja i drugih staratelja i Regule dvorjanstva*. Donja Stubica i Marija Bistrica: Kajkaviana i Nacionalno svetište Majke Božje Blažene
- Murphy, Elizabeth. 2007. "Images of Childhood in Mothers' Accounts of Contemporary Childrearing", *Childhood* 14(1), Thousand Oaks, London etc., str. 105–127.
- Naphthal, Sarah. 2007. *Budizam za majke*. Zagreb: Planetopija. Prevela Gordana Vrsković
- Newland, Benedicte i Smits, Pascale. 2005. *I Bog stvorio dječiju*. Zagreb: Naklada Ljever. Prevela Maja Tančik
- Petić-Caldarović, Dubravka. 1996. *Zemljica pretepljana udruženjem u Hrvatskoj 1918–1941. Lovtine. Prilog istraživanju društvenog položaja žena u četvrtom desetljeću ratnoga Filozofskog fakulteta u Zagrebu*. Magistrski rad [Nacionalna i svjetska književnost] u Zagrebu – DCR-ZG-385/99).
- Perkins, David. 1993. *Is Literary History Possible?* Baltimore i London: The Johns Hopkins University Press
- Rječnik hrvatskog i srpskoga jezika. 1975–1976. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti s. n. 1846. *Srećko pijanac, ili zlo seme, zla žetva. Prijevoda*. Zagreb. Franjo Suppan

- Sećat, Martha i William. 2008. *Povezujući roditeljstvo. Priručnik za razumijevanje i odgoju djeteta*. Zagreb: Monzik knjiga. Prevela Ivana Valdija
- Spock, Benjamin. 2004. *Dr. Spock. Odgoji njega djeteta*. Split [i.e. Supetar]: Botteri i sinovi. Prevod Dražen Zec Stojanović, Mijat. 1873. *Zablude rozoja*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-knjижevni sbor Stolac, Albán. 1894. *Čovjek od rođenja do ženitice*. Zagreb: Društvo sv. Svetog Stevana. Prevod Stjepan Korenec Stopارد, Miriam. 2004. *Razvoj važećeg djeteta. Kako otkriti i potaknuti djetetove potencijale*. Zagreb: Profil international. Prevoda Lovorka Kožole Šah, Boleslav. 1860. "Majci odgojiteljici". *Napredak. Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži* 1(8). Zagreb, str. 120–123.
- Šmid, Kristof [Schmid, Christoph]. 1846. *Genoveva. Prefuga iz starodavnosti pripovedka*. Zagreb: Kolo mladih rodoljuba Šporer, Gjuro [Matić]. 1858. "Kako hrvatsljiva majka goji telo i duh svemu djetetu. Knjige jječnika, uputene svojoj kćerći... Neven, Zahavar, ponutan i znanstven list 21: 332–335; 22: 425–429; 23: 361–363; 25: 393–397
- Tolić, Uršula. 2003. *Prvi put manu. Iskustvo i svijeti poznate televizijske voditeljice*. Zagreb: Profil international
- Tolić, Uršula. 2007. *Prvi put manu... i drugi put manu. Iskustvo i svijeti poznate televizijske voditeljice*. Zagreb: Profil international
- Tomić, Janko. 1866. "Čertica o ugađanju naše mladeži". *U Izvještaju Glavnog dečjačke i djevojačke učionice u Karlovcu koncem školske godine 1865–6*. Karlovac: Ivan Nep. Preterm, str. 3–12.
- Trstenjak, Davorin. 1886. *Dobra kućanica*. Zagreb: Hrv. pedagog. knjiz. Štor Trstenjak, Davorin. 1910. *Uzgajanje djece*. Zagreb: Društvo hrvatskih sveučilišnih gradjana za pouku analfabeta Truhelka, Jagoda s. a. *U častru duže Listovi svojeg učenici*. Osječki Knjižara Radušovska Baćica Tunić, Ivan Nep. 1875. "Nabožno čidorečini odgoj mladeži". *Školski prijatelj. Časopis za promicanje putkova školstva* 8(14). Zagreb, str. 208–211.
- Velagić, Zoran. 1996. "Misionar, žena i obitelj u osamnaestom stoljeću". *Otvori Časopis za povijest svakodnevnice 4/1–2*. Zagreb, str. 49–61.
- Wolf, Laura. 2004. *Dnevnik lukašice buduće majice*. Zagreb: OceanMore. Prevoda Ires Jurišić Yurai-Davis, Nira. 2004. *Rod i nacija*. Zagreb: Ženska infoteka. Prevoda Mirejana Pačić Jurišić
- Zecević, Divna. 1982. *Puško Štivo u hrvatskim kalendarima prve polovice 19. stoljeća*. Sv. I II. Osječki Izdavački centar Rosija Zorić, Petar. 1848. "Nekoliko rečih o gojenju djece". *Občiji zagrebački kalenddar za godinu 1848*. Vladislav Veličić, ur. Zagreb: Lavoslav Župan, str. 66–69.
- Župan, Dinko. 2001. "Uzor djevojke": obrazovanje žena u Banskoj Hrvatskoj tijekom druge polovice 19. stoljeća". *Časopis za stvarstvenu povijest* 33(2). Zagreb, str. 436–452.

SUMMARY

*Motherhood and Its Guidebooks: From Muljić's *Poszel Apostolski* to *Budžetum for Mothers**

A historical overview of Croatian parents' guidebooks in the long 19th century with a review of guidebooks published in Croatia in the first decade of the 21st century. Using macro-differences in mode and focus, two groups of texts are covered in the corpus – namely affirmative texts which represent the readers' mothers as being competent and which are focused on child rearing and the distribution of socially accepted values, and those prescriptive, which define the readers as incompetent and which are focused on child care and the distribution of positive knowledge. Similar discursive "motherhood controls" are discerned in the texts of both corpuses.

Nataša Govedić

Zagreb

Izvorni znanstveni rad

Sažetak >

Tekst je pisan iz pozicije iškustvenog i etičkog povijetra u sukladne, duboko privenjene i k tome veoma kompleksan odnos roditelja i djeteta. Kritička rasprava tice se teorija matčinstva u kojima su i djece i rodiči obično protumačeni kao neka vrsta "nuzne" žrove, dokle prevenstveno protiv psihosanalitičkog tumačenja dječji i roditeljskih "nuznih" i "neželjene" vlasti. Upravo ovakvo stavljanje "depresivne autonomije" ili "lječe samosvjesti" realizirane pomoći simboličkog ubojstva i kasnijeg procesa žalovanja za simbolički poraženim roditeljskim "neprijateljem", svakaako vrijedi navesti ujedno i međunarodno privlačena istraživanja psihijutra Johna Bowlbyja (2005 [1]: 79), čija je daljnja primjena rezultirala pokretom "privrženog roditeljstva" te inizistiranjem na tome da je jaka povezanost s etatu i roditelja, za koju je osim figure majke svakako bitna i emociонаlna prisutnost odraslike figure, predviđen kastnički djetetu za psihosocijalnog zdravlja, a ne patološke nesamostalnosti ili seksualne zloprabe. Autorica ističe važnost povijetra između roditelja i djeteta, tematizirajući i sličnosti između kreativnih i roditeljskih vokacija.

Ključne riječi > psihanaliza, privrženo roditeljstvo, majčinstvo, kreativne profesije, roditeljski dugaz, sun, etika brižnosti, teorije odgoja

